

❧ דיוקים ודקדוקים ❧

ג' כ"ד: א-דג' יי - נקרא א-דג' א-להים'.

לְהַרְאוֹת - הרי"ש בשווא נח. ויש להיזהר שלא להבליע את האל"ף שאחריה ולקרוא 'לְהַרְאוֹת'. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להיזהר שלא תיבלע האות הגרונית¹. ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להיזהר בהן בזה: **וְאָרָאָה. וַיִּתְעַבְר. וְרָאָה. תָּרָאָה. קָרָאָנוּ. הִקְהֵל. לִירָאָה. לְהַכְעִיִּסוּ. וְנִשְׁאַרְתֶּם. יִרְאוּ. הָרָאָה. הָרָאָד. בְּזַרְעוֹ. בְּגִלְעָד. בְּשַׁעְרֵי. תִנְאָף. תִּתְנַאֵף. וְהָיָה. כְּשִׁמְעֶכֶם. הָרָאָנוּ. וּבְשַׁעְרֵי. יִשְׁאָלְךָ. לְפָרְעָה. שְׂבָעָה. הַמַּעַט.**

אֶתְעַבְדְּךָ - הדלי"ת בשווא נע, והטעם מלרע בכ"ף. ואין לקרוא 'עבדך' בסגול ומלעיל.

וְאֶתְיָדְךָ - הדלי"ת בשווא נע.

וּכְבֻּלְתְּךָ - הרי"ש בחולם, והוא לשון רבים. ויש להיזהר שלא ישמע שקורא 'וּכְבֻּלְתְּךָ' בקמץ, שהוא שינוי משמעות ללשון יחיד.

ג' כ"ה: **אֶעֱבְרָה־נָא** - העי"ן בשווא נח. ואין להבליעה ולקרוא 'אֶבְרָה', או לקרוא 'אֶעֱבְרָה' בסגול העי"ן. וכן הוא להלן (ד' ט'): **וְהוֹדַעְתֶּם.** ולהלן (ד' ל', ו' ג'): **וְשָׁמַעְתָּ.** ולהלן (ד' ל"ג, ל"ו): **שָׁמַעְתָּ.** ולהלן (ד' ל"ט, ו' ט'): **וְיִדְעָתָּ.** ולהלן (ה' כ"א, כ"ד): **שָׁמַעְנָו.** ולהלן (ה' כ"ה): **שָׁמַעְתָּ.** ולהלן (ו' י"א): **נִטְעַנְתָּ. וְשָׁבַעְתָּ.**

ג' כ"ז: **וְרָאָה** - הרי"ש בשווא נח².

ג' כ"ח: **וְחִזְקָהוּ** - הזי"ן בדגש, והשווא נע.

וְאִמְצָהוּ - המ"ם בדגש, והשווא נע.

ד' א': **נִטְעָה** - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'נִטְעָה' באל"ף. וכן הוא להלן (ה' כ"ב).

ד' ב': **עַל־הַדְּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי** - תיבות 'עַל הַדְּבָר' מוטעמת בפשטא ולא בקדמא³.

ד' ג': **עֵינֶיכֶם** - הנו"ן בצירי, והוא לשון רבים. ויש להיזהר שלא ישמע שקורא 'עֵינֶיכֶם' בשווא נע, שהוא שינוי משמעות ללשון יחיד.

כִּי כָל־הָאִישׁ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'כִּי־כָל הָאִישׁ'.

ד' ד': **הַדְּבָרִים** - הדלי"ת בדגש, והשווא נע.

כָּלְכֶם - הלמ"ד בדגש, והשווא נע.

ד' ה': **לְמִדָּתִי** - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע⁴, למרות הקושי⁵. ויש להיזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע שקרא 'לְמִדָּתִי'. או לחלק את התיבה לשתי תיבות ולקרוא 'לְמִדָּתִי'. ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת או לחלקה לשתי תיבות, עדיף לקרוא בשווא נע. וכן הוא להלן (ד' י'): **עֲמַדָּתְךָ.** ולהלן (ד' י"ט): **וְעֲבַדְתֶּם.** ולהלן (ד' כ"ח): **וְעֲבַדְתֶּם.** ולהלן (ה' א'): **וְלִמְדֶתֶם.**

ד' ו': **כִּי הוּא חֲכָמְתְּכֶם** - יש להיזהר שלא להבליע את תיבת 'היא' בחיריק שלפניה, וישמע שקרא 'כִּי חֲכָמְתְּכֶם'.

הַגֹּי הַגָּדוֹל הַזֶּה - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים 'הַגֹּי הַגָּדוֹל הַזֶּה'.

ד' ז': **כִּי מִי־גֹי גָדוֹל** - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'כִּי־מִלִּי גֹי גָדוֹל'.

כִּי־י - האל"ף לא נשמעת, ונקרא 'כִּדְנִי'⁶.

ד' ט': **הַשֹּׁמֵר** - הטעם מלעיל בשי"ן, והמ"ם בסגול. ויתכן שאם קרא 'הַשֹּׁמֵר' מלרע נחשב לשינוי משמעות⁷. וכן הוא להלן (ו' ב').

כשמדקדק בזה, ובפרט במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות.

¹ הצירוף 'קדמא מהפך פשטא' מצוי מאד במקרא, ולעומת זאת הצירוף 'פשטא מהפך פשטא' הוא די נדיר. ומחמת הרגילות, ודמיון צורות הקדמא והפשטא, יש נטיה להטעים כאן בקדמא מהפך, ולא בפשטא.

² ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

³ הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים כל דלי"ת כמו הדלי"ת הדגושה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו (וראה מש"כ בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סוף סימן כ"ד).

⁴ הכלל הוא, שבשם אדנות ואלקות, אם באה לפניהם אחת מהאותיות מש"ה, האל"ף נשמעת, ואם באה לפניהם אחת מהאותיות וכל"ב, אין האל"ף נשמעת, ואז יבוא במקום האל"ף מתג שמאריך מעט את תנועת הפתח או הצירי, ועי"ז זה מתארכת התנועה ונשמע כעין אל"ף (וסימנך, מש"ה מוציא וכל"ב מכניס).

⁵ כל תיבת 'השמר' שבמקרא מוטעמת מלעיל והמ"ם בסגול, פרט לפעם אחת שמוטעמת מלרע והמ"ם בצירי (בישעיה ז' ד': הַשֹּׁמֵר וְהַשְׁקֵט אֱלֹהֵינוּ). וניתן היה לומר שמשפט תיבת 'השמר' להיות מוטעמת בכל מקום מלרע, אלא שבשאר המקומות הטעם מלעיל משום שתיבת 'לך' כתובה אחר תיבת 'השומר', ולכן הטעם נסוג אחר (ואכן כך כתב המלבי"ם בישעיה שם). (ענין נסוג אחר מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג').

אך באמת לא יתכן לומר כן, שאע"פ שברוב המקומות אכן כתוב הצירוף 'השומר לך', ובזה אפשר לומר שהטעם נסוג אחר, תיבת 'השמר' מוטעמת מלעיל גם במקומות בהם לא יתכן שהטעם נסוג אחר (כגון: הַשֹּׁמֵר מִפְּנֵי, שמות כ"ג).

⁶ מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפנייה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח (כגון: מִלְךְ במקום מִלְאֲךְ, שְׁמוֹן במקום שְׁמֵעוֹן, וְיִנְג' במקום וְיִנְגֵּנְג'). וזה מצוי פעמים רבות, וצריך זהירות רבה מאד ע"מ לא להיכשל בזה. וכבר הזהיר על זה ביסוד ושורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרונן האותיות במי שאינו נוהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה דיגיש).

⁷ ואע"פ ששורוק היא תנועה גדולה, ולכן השווא שאחריה נע, זה רק בשורוק הבא באמצע תיבה, אך שורוק בראש תיבה היא תנועה קטנה, משום שכל שורוק היא ניקוד האות שלפניה, ובראש מילה שאין אות לפנייה, נקרא כאילו יש אל"ף לפנייה (עין מנחת שי בראשית א' י"ד), ומ"מ כיון שאין כאן אותיות המנוקדות בניקוד השורוק, אלא אות אחת, לכן דינה כקבוץ, שהיא תנועה קטנה ולא כשורוק שהיא תנועה גדולה. ויש מקומות שהרבה טועים ומבטאים שווא נע אחר שורוק בראש מילה.

⁸ בגמרא (מגילה כ"ד ע"ב) כתוב שאין לכהן לישא את כפיו אם קורא אות אל"ף כאות עי"ן או אות עי"ן כאות אל"ף, וכן אין למנות כשליח ציבור מי שקורא כן. וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן נ"ג סעיף י"ב). ובמשנה ברורה שם (סקל"ז) הביא את דברי האחרונים, שכתבו שבמקום שכולם מדברים כך מותר.

אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ץ כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

ובערוך השולחן (סימן נ"ג סעיף י"ה, סימן ס"א סעיף ח', סימן ס"ב סעיף ב') כתב שבמדינותינו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, אך בכל זאת כתב (סימן ס"א סעיף ח') שבקריאת שמע יש לדקדק להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול

ד' י': פֿל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הָם חַיִּים - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'פֿל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־הֵם־חַיִּים'.

ד' י"ב: אֵינְכֶם - הנו"ן בשווא נע.

רָאִים - הרי"ש בחולם. ואין לקרוא 'רָאִים' בקמץ.

זוֹלָתִי קוֹל - הטעם מלרע בתי"ו.

ד' י"ד: לַעֲשֹׂתְכֶם - התי"ו בשווא נע.

ד' י"ט: וַיִּנְדַּחְתָּ - הדלי"ת דגושה, והוא לשון הסרה. והקורא 'וַיִּנְדַּחְתָּ' בדלי"ת רפה משנה משמעות ללשון רחיצה^ט.

ד' כ"ג: תְּמוֹנַת פֶּל - הטעם מלעיל במ"ם^י. וכן הוא להלן (ד' כ"ה).

ד' כ"ה: וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל - הטעם מלעיל בשי"ן^י.

ד' כ"ח: לֹא־יֵרָאוּ - הרי"ש בשווא נח, והוא מלשון ראייה. והקורא 'יֵרָאוּ' בשווא נע משנה משמעות ללשון יראה.

ד' כ"ט: תִּדְרָשְׁנוּ - השי"ן בסגול, והנו"ן דגושה, והוא לשון יחיד נסתר. והקורא 'תִּדְרָשְׁנוּ' בצירי ורפה^י, משנה משמעות ללשון רבים המדברים על עצמם^י.

ד' ל': פֶּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'פֶּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה'.

ד' ל"א: נִשְׁבַּע - יש להקפיד להשמיע את העי"ן^כ, שאם לא ישמיעה ישמע שקורא 'נִשְׁבַּח' בה"א^כ. וכן הוא להלן (ו' י, י"ה, כ"ג, ז' ח').

ד' ל"ב: וּלְמַקְצָה - הקו"ף רפה, ובשווא נח^כ.

ד' ל"ג: הַשֹּׁמֵעַ - הטעם מלעיל בשי"ן^י, והמ"ם בהעמדה מועטת.

ד' ל"ד: וּבְמוֹפְתֵים - הבי"ת בשווא נח^ט, והפ"א בשווא נע.

ד' ל"ו: וַיִּבְחַר בְּיִרְמְיָהוּ אֶחָדוֹ - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'וַיִּבְחַר בְּיִרְמְיָהוּ אֶחָדוֹ'.

וַיִּצְאָהּ בְּפָנָיו - הבי"ת דגושה^כ.

ד' מ"א: מִזְרָחָה - הרי"ש בשווא נע. ואין לקרוא 'מִזְרָחָה' בקמץ.

ד' מ"ג: לְרֹאשׁוֹ - האל"ף לא נשמעת, ונקרא 'לְרֹאשׁוֹ' בה^י.

כ"א. הַשֹּׁמֵעַ מַעֲבָר, מלכ"ס ב' ו' ט'. שלא יתכן נסוג אחור משום שהתיבה שאחריה אינה מוטעמת בראשה), ומוכח שמשפט תיבת 'השמר' להיות מוטעמת מלעיל.

ובפירוש תיבת 'השמר' שבישעיה המוטעמת מלרע, נחלקו המפרשים, רבינו סעדיה גאון פירש שהוא מלשון שמירה, כשאר 'השמר' שבמקרא, אך דונש בתשובותיו לרס"ג (תשובה קכ"א) השיג עליו, שאיך יאמר 'אל תירא' אחר שאמר 'השמר', והוא כמו לומר 'תירא' ואח"כ 'אל תירא', ולכן כתב שהוא מלשון שמרים, כלומר שקוט על שמריך, והראיה, שהמילה מוטעמת מלרע שלא כדרך המקרא.

והאבן עזרא בשפת יתר (סימן צ"ג) כתב על דברי דונש שמוזה שהמילה מלרע אין להוכיח שפירושה שונה, כי מנהג הנפעל להיות פעם מלעיל ופעם מלרע, ואין מפתח לשון קודש לעשות הפרש בטעמים אלא בשמות, ודברי דונש רחוקים מאד, עכ"ל. אך בפירושו (בראשית כ"ד ו') כתב וז"ל: כל 'השמר' מלעיל מלשון שמירה, ואשר מלרע לשון שמרים, כמו 'השמר והשקט', כטעם 'שקט הוא אֵל שְׁמֵרָיו' (ירמיה מ"ח י"א), עכ"ל. ונראה שחזר בו ממה שכתב בשפת יתר. ורד"ק (ישעיה ז' ד'. שרשים שרש שמר) פירש ג"כ כדונש שמלרע הוא לשון שמרים, אך הביא שרס"ג פירש שהוא לשון שמירה, וכן תרגם יונתן, שהלא בכל מקום תרגם 'אסתמר', ולא חילק בין מלעיל למלרע.

והעולה מכל זה, שהקורא 'השמר' מלרע במקום מלעיל, לדונש רד"ק ואב"ע בפירושו יש בזה שינוי משמעות, ולרס"ג ואב"ע בשפת יתר אין בזה שינוי משמעות, וכן נראה מתרגום יונתן.

^ט כמו בפסוק: אִם רָחַץ אֶ-דְּנִי אֶת צֵאת בְּנוֹת צִיּוֹן וְאֶת דְּמֵי יְרוּשָׁלַם יְדִיחַ מִקִּרְבָּה (ישעיה ד').

^י משום נסוג אחור. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'.

^י משום נסוג אחור. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'. ובכללים שכתב רז"ה לביטול דין נסוג אחור, כתב (צוהר התיבה תיבה ה' אות כ') שבתביות המסתיימות ב'תם' 'תן' 'כס' 'כן' 'הם' 'הן' (כגון: אֶמְרָתֶם, אֶמְרָתֶם, אֶבְיָכֶם, אֶבְיָכֶם, מְרָאִיקֶם, מְרָאִיקֶם), אין נוהג דין נסוג אחור, והן לעולם נשארות מוטעמות מלרע כדי להדגיש את ההבדל בין זכרים לנקבות. ועל פי דבריו תמה כבר בקונטרס דברי אמת (דברים ד' כ"ה) מדוע בתביות 'וְהִייתֶם לִי' (שמות י"ט ה', יחזקאל ל"ו כ"ח), וְעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל (דברים ד' כ"ה) הטעם נסוג אחור למרות שמסתיים ב'תם'.

אך כבר כתב רז"ה (דברים ד' כ"ה, שם י"ט י"ט) שכלל זה אינו נכון, ובכל תיבת 'וְהִייתֶם' הטעם נסוג אחור כשיש קירוב נגינות (כגון: שמות י"ט ה', שמאל א' י"ז ט', ישעיה כ"ח י"ח, ירמיה י"א ד', שם ל' כ"ב, יחזקאל ל"ו כ"ח), ובמסורה (ויקרא כ' כ"ו) אף נמסר להדיא 'כל וְהִייתֶם מלעיל בהיסמך לו' לִי. וכן בתביות 'עֲשִׂיתֶם'-'וְעֲשִׂיתֶם' לרוב הטעם נסוג אחור והתיבה מוטעמת מלעיל (כגון: דברים ד' כ"ה, דברים י"ט י"ט, שופטים ט' ט"ו. ורק בשמואל א' י"א הטעם נשאר מלרע).

ובספר דרכי הנסיגה (סימן א' סעיף ה') כתב שלמרות השגת רז"ה נראה שאין לבטל את הכלל, כיון שבמקומות רבים אכן הטעם לא נסוג אחור בסיומות אלו, אלא שיש יוצאים מן הכלל בהם בסיומת 'תם' הטעם נסוג אחור.

^ט לקוראים בהגיה המבחינה בין צירי לסגול, אם לא ידיגשו את האות, אע"פ שעשו שלא כדין, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י הסגול. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין צירי לסגול, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ידיגשו, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

^כ וכבר כתב בשו"ת אורים גדולים (למוד כ', סימן ג' בדפו"ח) (לר' אברהם ישראל זאבי זצ"ל אב"ד חברון, נפטר תצ"א. שו"ת זה מוזכר פעמים רבות בחיד"א וברע"א), שמי ששינה וקרא 'תְּשַׁלְּחֵנוּ' בנו"ן רפה במקום 'תְּשַׁלְּחֵנוּ' בנו"ן דגושה, וכיוצא בזה, הרי שינה משמעות ויש להחזירו (כמו שכתב הרמ"א (או"ח סימן קמ"ב סעיף א') שבשינוי שמשתנה הענין מחזירין אותו). והוסיף שם שגער בשלוחי ציבור שלא דקדקו לקרוא בדגש. והובאו דבריו בכף החיים (סימן קמ"ב אות ט').

כ"א. איתא בירושלמי (ברכות פ"ב ה"ד): אלו צריך דקדוק וכו', ר' חנינא בשם ר' אחא אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יי. ע"כ.

ופירושו רוב הראשונים (רד"ק במבולל דף ע"ב ע"ב, המנהג הלכות תפילה סימן ל"ח, טור או"ח סימן ס"א. וכן הוא בשו"ע שם סעיף ט"ז) דהיינו שצריך דקדוק להשמיע יפה את העי"ן, שלא תהיה נשמעת כה"א.

כב. משום שהאות ה"א שבתבית 'נִשְׁבַּח' אינה נשמעת, ואם לא ישמיע את העי"ן שבתבית 'נִשְׁבַּע' ישמע שקרא 'נִשְׁבַּח'.

אמנם, לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יהגו את העי"ן כראוי, אע"פ שעשו שלא כדין, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת עדיין ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י הגיית העי"ן, אם לא יהגו את העי"ן כראוי יש לחשוש לשינוי משמעות.

כג. ואע"פ שאחר מ"ם השימוש תמיד יבוא דגש (שהרי מ"ם השימוש היא במקום תיבת 'מן', ולכן בא דגש אחר המ"ם, להשלים את הנו"ן החסרה), יש תביות הפותחות בשווא, היוצאות מן הכלל, שהאות שאחר מ"ם השימוש רפה בהן, כגון: מְלַמְּעָה, מְקַצָּה.

^{יד} ענין זה מבואר בגליון פרשת וישב תשע"ו הערה כ"א.

כה. והשורוק שבו"ו הוא ניקוד הרי"ש, אע"פ שהאל"ף מבדילה ביניהם. והרבה טועים וקוראים 'רְאוּבֵנִי' כשהרי"ש בשווא נע (וגם המתג שתחת הרי"ש מטעה מעט, שדומה לשווא).

ויש לציין, שמחמת שכתובה אות אל"ף שאינה נקראת בין האות המנוקדת בשורוק, לבין האות וי"ו בה מסומנת נקודת השורוק, יש סופרים שהוסיפו גם ניקוד קובוץ תחת האות עצמה, וניקדו 'רְאוּבֵנִי' בניקוד כפול (כך מנוקד למשל בכתב יד לענינדר בחלק מהמקומות), וכדי שלא יטעו ויקראו את האל"ף בניקוד השורוק שבו"ו, שמו קו רפה מעל האל"ף לסימן שאינה נקראת, וניקדו 'רְאוּבֵנִי' (שככל תבתי היר הקדומים על כל אות ששייך בה דגש ורפה, היו מסמנים דגש ע"י נקודה בתוך האות, ורפה ע"י קו מעל האות (כגון: מְבַדֵּל), ולא היו אותיות ללא סימן כלל. הסופרים המאוחרים יותר, השמיטו את קו הרפה, והשתמשו בדגש ובהשמטתו בלבד). אמנם, גם הסופרים שניקדו בניקוד כפול, לא ניקדו כן

לְמַנְשִׁי - המ"ם רפה, ובשווא נע^כ.

ד' מ"ז: וַיִּירָשׁוּ - הרי"ש בשווא נע.

ה' א': בְּאַזְנוֹכָם - הנו"ן בצירי, והוא לשון רבים. ויש להיזהר שלא ישמע שקורא בְּאַזְנוֹכָם' בשווא נע, שהוא שינוי משמעות ללשון יחיד.

ה' ד': פָּנִים | בְּפָנִים - מונח לגרמיה, ואינו מונח רגיל עם פסיק אחריו^כ.

וּבִינֵיכֶם - הנו"ן בצירי. ואין לקרוא 'ובינכם' בשווא נע.

ה' ט': תַּעֲבֹדֶם - יש אומרים שהתי"ו בקמץ קטן^כ, ויש אומרים שהתי"ו בקמץ גדול^כ.

ה' י"ד: וַחֲמָרָךְ - הרי"ש בשווא נע.

ה' ט"ו: צֹדֶךְ - הוי"ו בדגש, והשווא נע.

ה' ט"ז: יִיטֹב לָךְ - הטעם מלעיל ביו"ד^כ.

ה' י"ט: וַיִּתְּנֶם - התי"ו בדגש, והשווא נע.

ה' כ': שְׂבָטֵיכֶם - הטי"ת בצירי, והוא לשון רבים. ויש להיזהר שלא ישמע שקורא 'שְׂבָטֵכֶם' בשווא נע, שהוא שינוי משמעות ללשון יחיד.

ה' כ"ב: הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת'.

אִם-יִסְפִּים | - הסמ"ך בשווא נע.

אִם-יִסְפִּים | אֲנַחְנוּ - מונח לגרמיה, ואינו מונח רגיל עם פסיק אחריו^כ.

ה' כ"ד: וְשָׁמַע - השי"ן בשווא נע. ואע"פ שיש ספרים המנקדים 'וְשָׁמַע' בחטף פתח, אין להגותו כפתח, אלא כשווא נע פשוט^ל.

ה' כ"ה: אֲשֶׁר דָּבְרוּ אֵלֶיךָ - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים 'אֲשֶׁר-דָּבְרוּ אֵלֶיךָ' במקף^כ.

ה' כ"ז: לְאֶהֱלֵיכֶם - יש אומרים שהאל"ף בקמץ קטן^כ. ויש אומרים שהאל"ף בקמץ גדול^כ.

ה' כ"ח: וַאֲדַבְּרָה - הבי"ת בדגש, והשווא נע.

ו' ב': אֲשֶׁר אֲנִי מַצֹּדֶךְ - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים 'אֲשֶׁר-אֲנִי מַצֹּדֶךְ' במקף.

ו' ג': וְאֲשֶׁר תִּרְבֹּן מֵאֵד - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'וְאֲשֶׁר תִּרְבֹּן מֵאֵד'.

ו' ו': אֲשֶׁר אֲנִי מַצֹּדֶךְ הַיּוֹם עַל-לִבְבְּךָ - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיבת 'הַיּוֹם', שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר^ל שבתיבת 'מַצֹּדֶךְ', שאם לא יטעים כראוי ישמע

וכיון שהטעם שהתי"ו מנוקדת בקמץ הוא משום שדרכה להנקד בתנועת החטף שאחריה, מסתבר שנוקדה התי"ו בקמץ קטן בדומה לעי"ן שהיתה חטף קמץ קטן במקור.

ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה במקורה, שהלא האות הגרונית היתה ראויה להנקד בשווא נח (תְּקַדֵּם), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחטף, הורחב השווא שבאות הגרונית ונפתחה ההברה. וכיון שבמקור ההברה היתה סגורה, דינה כהברה סגורה, ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.

כט כתבו המדקדים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש או שווא נח אחר הקמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

ל' כמבואר בארוכה במאמר החטפים שחטף פתח זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף פתח ממש.

לא ענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה כ"ב.

לב על פי הסברה הדקדוקית מסתבר יותר שהקמץ הוא קמץ קטן, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (דרך חולם להפוך לקמץ כאשר מתארכת המילה והתנועה מתרחקת מהטעם, כגון כגון 'פֶּתַל'- 'כְּתִילֵהֶם', 'שׁוֹרֶשׁ'- 'שְׁרִישֵׁהֶם'), הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן היה חולם במקור (בתיבת 'אֶהֱלֵכֶם'), וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשוטו הוא קמץ קטן. ועוד, שדרך האות הקודמת לחטף, להנקד בניקוד החטף. וכיון שהאות הגרונית שאחר הקמץ מנוקדת בחטף קמץ קטן, מסתבר שהקמץ שלפניו הוא קמץ קטן.

ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה במקורה, שהלא האות הגרונית היתה ראויה להנקד בשווא נח (אֶהֱלֵכֶם), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחטף, הורחב השווא שבאות הגרונית לחטף קמץ ונפתחה ההברה. וכיון שבמקור ההברה היתה סגורה, דינה כהברה סגורה, ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.

לג' שהרי כתבו המדקדים (ראה רד"ק מ"כ ב' י"ב ותהלים פ"ו ב') שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, ואף כשנראה ש"פ משפט הלשון הוא אמור להנקד בקמץ קטן. וכן כתבו המדקדים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש או שווא נח אחר הקמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

לד' בניגון הטעמים המקובל יש נטיה לנגן ולהטעים את התביר בניגון מפסיק

בעקביות, משום שאין ניקוד זה חובה.

וכיו"ב בתיבת 'מֵאוֹם' (דבאל א' ד', איוב ל"א ז'), שגם בה האל"ף לא נקראת, והשורוק הוא ניקוד המ"ם, ונקראת 'מוֹם', יש סופרים שניקדו שם 'מֵאוֹם' בניקוד כפול, כמו כאן.

כו עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה.

וכאן מוכח שהמ"ם בשווא נע מזה שתיבות 'הַמְנִשָּׁה' ו'הַמְנִשִּׁי' מנוקדות פעמים רבות בחטף פתח בכתבי היד (בכתר ארם צובה תיבת 'הַמְנִשָּׁה' מנוקדת בחטף פתח ביהושע א' י"ב, ד' י"ב, י"ג ז', ו'ג ז', ועוד. וכן תיבת 'הַמְנִשִּׁי' מנוקדת בחטף פתח בדברים כ"ט ז', מלכים ב' י' ל"ג, דברי הימים א' כ"ו ל"ב). ומוכח שהמ"ם נקראת בשווא נע.

כז הטעם מונח הוא טעם מחבר, ואילו הטעם מונח לגרמיה (שתמונתו כמונח רגיל, אלא שבא סימן פסיק | אחריו להודיע שהמונח שלפניו הוא המונח המפסיק) הוא טעם מפסיק, ובדרך כלל הוא בא לפני מונח רביעי (כגון: אֲתִּידְעֶיךָ עֲשֶׂב | וְזֶעַר, וְלֶחֶל | רֹקֵשׁ עַל-הָאָרֶץ), אך יש פעמים שבא גם לפני טעמים אחרים.

וכאשר בא מונח ואחריו פסיק, ואין אחריו מונח רביעי, יש להסתפק אם הוא מונח לגרמיה, או שהוא מונח רגיל אלא שבא אחריו פסיק (פסיק בא רק אחר טעם מחבר, וענינו להורות על שהיה מועט מסיבות שונות, אך לא מסיבות תחביריות של פיסוק וחיתוך הענין, שהתחביר מתבטא בניגון הטעמים בלבד, ולא עי" שהיה בין התיבות).

וכדי לדעת איזה פסיק מורה על שהיה בפועל, ואיזה פסיק מורה שהמונח שלפניו הוא מונח לגרמיה המפסיק, מונה המסורה את כל הפסיקים שבמקרא המורים על שהיה, וכל פסיק שאינו נמנה ברשימה זו, מוכח שהוא לגרמיה. ומזה שפסיק זה אינו נמנה ביניהם, מוכח שאינו אלא סימן שהמונח שלפניו הוא מונח לגרמיה ולא המונח המשרת (רשימה זו של המסורה מצויה בכתבי יד שונים של המקרא, וכן במערכת המסורה שבדפוס מק"ג (אות פ'), אך הרשימה שבמק"ג שגויה ומבולבלת מאד לעומת הרשימות המצויות בכתבי היד).

וכלל נוסף ישנו (מובא בספרי המדקדים העוסקים בכללי הטעמים, וכגון בספרי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם), שכל מונח ואחריו רביעי, שיש פסיק ביניהם, לעולם המונח הוא מונח לגרמיה, ואינו מונח רגיל עם פסיק אחריו, פרט לפעם אחת בתנ"ך (בישעיה מ"ב ה': הָאֵל-י' | ה) שהוא מונח ופסיק, ואינו מונח לגרמיה.

כח משום שהעי"ן במקורה היתה אמורה להנקד בשווא נח (תְּקַדֵּם), כמו 'תְּשַׁקְרֶם', ומחמת שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחטף, ראויה היתה האות עי"ן להתרחב לחטף קמץ ולהנקד 'תְּקַדֵּם', וכיון שדרך האות שלפני החטף להנקד בתנועת החטף, לכן נוקדה התי"ו בקמץ בדומה לעי"ן שמנוקדת בחטף קמץ קטן ואמור היה להנקד 'תְּקַדֵּם', אך מחמת שאין חטף לפני שווא, לכן התרחב החטף שבעי"ן לתנועה גמורה ונוקד 'תְּקַדֵּם'.

בקדמא גרש מונח לגרמיה מונח רביע מהפך פשטא זקף קטן – בכתבי היד: ס"ד סט"ו, א"ז. ~ ובדפוסים: רא"פ, רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, קורן.^{מה}.

במקף מרכא טפחא – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ט ס"א, א"ב א"ג א"ט. ~
ובדפוסים: רו"ה, גנעבורג^{מב}, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא בשם רוב
ספרים.^{מג}

הפ"א רפה – בבכתיבי היד: טא"ס טא"ק ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד
ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יב ס"יג ס"יד ס"טו ס"טז ס"יז, א"ב א"ד א"ז א"ט
א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, קסוטו, ברויאר.

ה' ו': **אודות** חילופי הנוסחאות בפסוק ראשון מעשרת הדברות, ראה באריכות במאמר על טעמי עשרת הדברות (פרק ו' ואילך).

במונח מונח פזר מונח מונח תלישא גדולה קדמא גרש רביע – בכתבי היד:
ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ז ט"ח, ט"א ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ז ט"ח ט"ט ט"י ט"כ ט"ל ט"מ ט"נ ט"ס ט"פ ט"ק ט"ר ט"ו ט"ז ט"ח ט"ט ט"י ט"כ ט"ל ט"מ ט"נ ט"ס ט"פ ט"ק ט"ר

^{מו} במק"ג מוטעם 'אַתָּה וּבִנְךָ וּבְתוּכָךָ וְעֶבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ', במונח מרכא מונח מרכא תלישא, וכתב ברויאר (רשימת הנוסח ומקורותיה) שנראה שמחמת הדמיון בין המתג למרכא בכתבי היד, היו שהטעימו את תיבות 'ובנך' ו'עבדך' במרכא במקום במתג, ומחמת כן ביטלו את המקף, ומזה הגיע נוסח מק"ג, ובשלב יותר מאוחר הומר המרכא למונח כיון שע"פ כללי הטעמים אין ראוי לבוא מרכא כמשרת לתלישא, אלא מונח, ומזה הגיע הנוסח שמטעים 'אַתָּה וּבִנְךָ וּבְתוּכָךָ וְעֶבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ' במונחים.

מז הטעמים המפסיקים ביותר בפסוק, שהם סוף פסוק ואתנחתא, גורמים
לשינוי ניקוד האות המוטעמת משום ההפסק, וכגון במקום 'שָׁמַיִם', באתנחתא
וסוף פסוק מנוקד 'שָׁמַיִם' 'אַרְצֵי-אַרְצֵי' 'מַצְרַיִם' 'מַצְרַיִם' 'לִילָה'- 'לִילָה'. ויש
מקומות רבים בהם הפתח משתנה לקמץ גם בטעמים מפסיקים נוספים, כדרך
שנוהג באתנחתא, כגון: 'אֲשֶׁר יִמְצָא אֹתוֹ יִהְיֶה-לִּי עֹבֵד' (בראשית מ"ד י'), 'וְעִשָּׂה
לָהֶם מִכְנָסִי-יָבֵד' (שמות כ"ח מ"ב), שבהם הזקף גורם לפתח להפוך לקמץ. וכגון:
'וְהָשִׁיב אֶת־הַגִּלְגָּל אֲשֶׁר גָּזַל' (ויקרא ה' כ"ג), שבו הרביעי גורם לפתח להפוך לקמץ,
ועוד פסוקים רבים על דרך זו.

ובניקוד הפשוט של תיבת 'תִּרְצָח' הצד"מ מנוקדת בפתח, והמנקדים כאן 'תִּרְצָח' בקמץ ניקדו כן מחמת הטפחא שגורם לפעמים לשנות את הפתח לִקְמָץ (אמנם, כל המחלוקת היא בטעם התחתון בה תיבת 'תִּרְצָח' מוטעמת בטפחא, אך בטעם העליון כולם מודים שמנוקד 'תִּרְצָח' בקמץ, משום שבטעם העליון התיבה מוטעמת בסוף פסוק).

וכתב ברויאר (כתר ארס צובה והנוסח המקובל עמ' 42) שהטפחא כאן גרס לפתח להפוך לקמץ, וכעין זה מצאנו במקומות נוספים, שהרי הטפחא משמש כאן במקום זקף ראשון שבתחום האתנחתא, והוא מבדיל בין שני משפטים עצמאיים, ובכל כגון זה מצוי קמץ בזקף או בטפחא. ועוד, כאן השפיעה גם הנטיה להשוות את צליליהם של שני המשפטים הסמוכים, שבלאו הכי דומים ברוב צליליהם, והם: 'לֹא תִרְצֹחַ לֹא תִנָּאֵף'. וכעין זה מצאנו: 'אִירְגֹן יִגַּח אִירְגֹת יִגַּח' (שמות כ"א ל"א), שגם שם שני משפטים עצמאיים, הדומים ברוב צליליהם, שהראשון מסתיים בטפחא ואין לפניו זקף, והשני באתנחתא, וגם שם ניקוד התיבה השתנה מ'יגח' בפתח ל'יגח' בקמץ.

^{מח} ועיין עוד במאמר על טעמי עשרת הדברות, שיש אחרונים שכתבו, ע"פ הספרים שהיו לפנייהם, שבטעם התחתון מנוקד 'תרצח' בפתח.

מב ובגליון ציין שבספרים אחרים מוטעם 'בְּעֵינַי' יִי-אֶל-לֵהֲיָד' במרכא מקף טפחא.

בג ובפסוק 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הָרָע בְּעֵינֵי יִרְאַ-לְהֹד' לַעֲבֹד בְּרִיתוֹ' (לקמן י"ז ב'), מוטעם 'בְּעֵינֵי יִרְאַ-לְהֹד' במרכא מקף טפחא, גם בספרים המטעימים כאן 'בְּעֵינֵי אֶל-לְהֹד' במקף מרכא טפחא.

מד ובגליון ציין שבספרים אחרים מנוקד 'פה' בפ"א רפה.

מה וכתב ברכר בהערותיו לתנ"ך יהואש שההטעמה 'לא תעשה כל מלאכה' בקדמא גרש קשה מאד, שלפי זה מוטעם 'ושורד וחמרד וכל בהמתד וגרד אשר בשערד' למען 'ניח עבדך ואמתך כמוד', שתיבות 'וכל בהמתד' ו'בשערד' מוטעמת שתיזן בזקף, והלא הכלל הוא ששני מפסיקים זהים הבאים זה אחר זה, הראשון מפסיק יותר מהשני, ואם כן הפיסוק הוא: 'לא תעשה כל מלאכה אתה ובנד ובתד ועבדך ואמתך ושורד וחמרד וכל בהמתד, וגרד אשר בשערד' למען 'ניח עבדך ואמתך כמוד', ופיסוק זה אינו הגיוני, שהרי 'למען ניח עבדך ואמתך' קאי על תחילת הפסוק העוסק בעבד ואמה, ולא על 'גרד אשר בשערד'.

אך אם מוטעם כאן 'לא תעשה' כל-מלאכה' במונח מונח פזר, חיבות 'וכל בהמתך' מוטעמות ברביעי, וממילא הפיסוק הוא: 'לא תעשה כל מלאכה אתה ובעד ובתך ועבדך ואמתך ושוזרד וחמרד וכל בהמתך וגרד אשר בשעריך' למען 'ננו עבדך ואמתך כמוך', ופיסוק זה הגיוני ומסתבר.

וכתב עוד, שנראה שההטעמה 'לא־תַעֲשֶׂה כְּלִמְלֶאכָה' בקדמא גרש, מקורה בטעות ובלבול מהדברות שבפרשת יתרו, ששם אכן מוטעם בטעם התחתון 'לא־תַעֲשֶׂה כְּלִמְלֶאכָה' בקדמא גרש, ושם יש חילוק בתיבות אלו בין הטעם העליון לתחתון.

ובפרשת יתרו הטעמת תיבת 'ובהמקד' בזקף הגיונית ומובנת, משום ששם מוטעם 'לא־תעשה כל־מלאכה אתה'. ובגז' ובקד' עבדך ואמתך ובהמקד וגרך אשר בשעריך, ואין מופיע ההמשך 'למען ינוח'. וממילא הפיסוק שם הוא: 'לא־תעשה כל מלאכה אתה ובגז' ובקד' עבדך ואמתך ובהמקד, וגרך אשר בשעריך'.

ואכן, למעט כתבי יד בודדים ממש, כל כתבי היד מטעמים כאן 'לֹא תַעֲשֶׂה' כִּלְמִלָּאֵהָ' במונח מונח פזר ולא 'לֹא-תַעֲשֶׂה' כִּלְמִלָּאֵהָ' בקדמא גרש, והטעמת תיבות אלו זהה בשתי מערכות הטעמים. ומוכח מזה שההטעמה

במקף מקף – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ס"א ס"ג ס"ה ס"ב ס"ג. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, קסוטו, ברויאר. ~ וכן כתב אור תורה.

במונח מקף – בכתבי היד: ס"ב ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ד ס"ו ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא. ~ וכן כתב מנחת שימט^{נא}.

שבפסוקנו מוטעם 'כִּי אֶסְכָּה' במונח, ולא 'קִי־אֶסְכָּה' במקף, שהרי פסוק זה לא נמנה בין המוקפים.

אך באמת שגו בזה, ואין שום הוכחה לפסוקנו ממסורה זו, משום שכוונת המסורה למסור שיש ג' מוקפים שתיבת 'כִּי' מוקפת והטעם בתיבת 'אֶס', אך המסורה לא עסקה כלל במקרים בהם תיבות 'כִּי' ו'אֶס' שתיהן מוקפות והטעם בתיבה שאחריהם, ומצוי פעמים רבות מאד במקרא ששתי תיבות אלו מוקפות לתיבה שאחריהם (כגון: קִי־אֶסְכָּה קָדְשׁ, שמואל א' כ"א ה'. קִי־אֶסְכָּה הַפְּנִים, שם ז'. קִי־אֶסְכָּה אֶת־אֶשְׁתּוֹ, שם ל' כ"ב. וכן רבים נוספים: שמואל ב' י"ג ל"ג, מלכים ב' ה' כ', ישעיה ס"ה י"ח, רות ג' י"ח).

^{נא} וכתב ברויאר (רשימת הנוסח ומקורותיו) שנראה שמחמת הדמיון בין המתג למרכא בכתבי היד, היו שהחליפו והטעימו 'קִי־אֶסְכָּה' במרכא במקום 'קִי־אֶסְכָּה' במתג, ומחמת שהטעימו את תיבת 'כִּי' במרכא, ביטלו את המקף, והטעימו 'כִּי אֶסְכָּה' במרכא וללא מקף. וכיון שעל פי כללי הטעמים לפני מהפך לא יבוא מרכא אלא מונח, היו סופרים שתיקנו והטעימו 'כִּי אֶסְכָּה' במונח במקום המרכא (זהו המקור לשלושת הנוסחאות השונות, הנוסח המקורי הוא 'קִי־אֶסְכָּה' במתג ומקף, כמו שמוטעם בספרים המדויקים. הנוסח 'כִּי אֶסְכָּה' במרכא שהביא מנחת שי, שמקורו בטעות. והנוסח 'כִּי אֶסְכָּה' במונח, שהגיע מתיקון מוטעה של הטעות).

אך באמת מציאות הספרים מוכיחה שלא כדבריו, שהרי הטעמת 'כִּי אֶסְכָּה' במרכא אינה מצויה בשום ספר, ודברי מנחת שי נובעים ככל הנראה מטעות העתקה (כמבואר לעיל הערה מ"ט). וממילא לא יתכן שהטעמת 'כִּי אֶסְכָּה' במונח היא הגיעה מתיקון מוטעה של הטעות, אלא כנראה הטעמה זו מקורה בשיטת מסרנים מסויימים, ואינה פרי שיבוש בלבד.

^{מט} באור תורה כתב: 'כי דאם כה במאריך, לא בשופר'. והיינו שתיבת 'כִּי' במתג ('מאריך' הוא כינוי משותף גם למרכא וגם למתג, ולפי הענין מובן אם הכוונה למרכא או למתג) ולא במונח (שמכונה 'שופר' בלשון האור תורה).

ומנחת שי (שדרכו במקומות רבים להביא את דברי האור תורה) כנראה הבין שכתב 'במאריך או בשופר' במקום 'לא בשופר', ולכן כתב שתיבת 'כִּי' מוטעמת במאריך או בגלגל (מונח), ולא במקף, וכוונתו, שתיבת 'כִּי' מוטעמת בפני עצמה, או במרכא או במונח, ואינה מוקפת. ואכן בדיבור המתחיל הטעים מנחת שי 'כִּי' במרכא.

למעשה נראה בבירור שהוא שיבוש העתקה של המנחת שי, והטעמת 'כִּי' במרכא אינה נמצאת בשום ספר, והטעמת מרכא לפני מהפך אף אינה אפשרית על פי כללי הטעמים (ע"פ הערת המהדיר במנחת שי מהדורת בצר).

^י וכתב כאן במסורת הקריאה שהנכון הוא שמוטעם כאן 'כִּי אֶסְכָּה' במונח, ולא 'קִי־אֶסְכָּה' במקף, וכמו שמוכח מהמסורה (בראשית ט"ו ד'). וכן כתב ברכב בהערותיו לתנ"ך יהואש.

וכוונתם, שעל הפסוק 'כִּי־אֶסְכָּה אֶשְׂרָא יִצְחָק מִמֶּנִּי' (בראשית ט"ו ד') נמסר במסורה במק"ג ג' מוקפים. וכוונת המסורה היא, שבכל מקום במקרא שכתוב הצירוף 'כִּי אֶס', הטעם בתיבת 'כִּי', ותיבת 'אֶס' מוקפת לאחריה (כגון: אֵין זֶה כִּי אֶסְכָּת אֱלֹהִים, ויאמר לא אֶשְׁלַח כִּי אֶסְכָּתְנִי, לא יִעָקֵב יִצְחָק עוֹד שְׂמֵךְ כִּי אֶסְכָּתְנִי), פרט לשלושה מקומות שבהם המקף בתיבת 'כִּי' והטעם בתיבת 'אֶס' (והם: קִי־אֶסְכָּה אֶשְׂרָא יִצְחָק מִמֶּנִּי, בראשית ט"ו ד'. קִי־אֶסְכָּה בְּדָם שָׂפָךְ, במדבר ל"ה ל"ג. אֵין זֶה כִּי־אֶסְכָּה יָעַ לָב, נחמיה ב' ב'). ומוכח ממסורה זו